

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

8 mai 2013 *

„Libera circulație a persoanelor — Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 — Articolul 12 — Soțul divorțat al unui resortisant al unui stat membru care a lucrat într-un alt stat membru — Copil major care își continuă studiile în statul membru gazdă — Drept de ședere al părintelui resortisant al unui stat terț — Directiva 2004/38/CE — Articolele 16-18 — Drept de ședere permanentă al membrilor familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru — Ședere legală — Ședere întemeiată pe articolul 12 menționat”

În cauza C-529/11,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London (Regatul Unit), prin decizia din 2 iunie 2011, primită de Curte la 17 octombrie 2011, în procedura

Olaitan Ajoke Alarape,

Olukayode Azeez Tijani

împotriva

Secretary of State for the Home Department,

cu participarea:

AIRE Centre,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta (raportor), președinte de cameră, domnii G. Arestis, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev și J. L. da Cruz Vilaça, judecători,

avocat general: domnul Y. Bot,

grefier: doamna L. Hewlett, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 13 noiembrie 2012,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru doamna Alarape și domnul Tijani, de Z. Jafferji, barrister;

— pentru AIRE Centre, de A. Weiss, legal director, și de A. Berry, barrister;

* Limba de procedură: engleza.

- pentru guvernul Regatului Unit, de H. Walker, în calitate de agent, asistată de F. Saheed și de B. Kennelly, barristers;
 - pentru guvernul danez, de C. Vang, în calitate de agent;
 - pentru Comisia Europeană, de C. Tufvesson și de M. Wilderspin, în calitate de agenți,
- după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 15 ianuarie 2013,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11), astfel cum a fost modificat prin Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 (JO L 158, p. 77, rectificări în JO L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56, denumit în continuare „Regulamentul nr. 1612/68”), precum și a articolului 16 alineatul (2), a articolului 17 alineatele (3) și (4) și a articolului 18 din Directiva 2004/38 menționată.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Alarape și fiul său, domnul Tijani, pe de o parte, și Secretary of State for the Home Department (denumit în continuare „Secretary of State”), pe de altă parte, cu privire la respingerea de către acesta din urmă a cererii lor de a obține un drept de ședere permanentă în Regatul Unit în temeiul Directivei 2004/38.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Regulamentul nr. 1612/68

- 3 Articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, care nu figurează printre dispozițiile din acest regulament care au fost abrogate prin Directiva 2004/38, prevedea:

„Copiii resortisantului unui stat membru care este sau a fost încadrat în muncă pe teritoriul unui alt stat membru sunt admiși în sistemul de învățământ general, la cursurile de ucenici și de formare profesională în aceleași condiții ca și resortisanții statului respectiv, dacă aceștia domiciliază pe teritoriul aceluși stat.

Statele membre încurajează inițiativele care le permit acestor copii să urmeze cursurile menționate în cele mai bune condiții.”

Directiva 2004/38

- 4 Articolul 2 din Directiva 2004/38, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive:

1. prin «cetățean al Uniunii» se înțelege orice persoană având cetățenia unui stat membru;

2. prin «membru de familie» se înțelege:

(a) soțul;

[...]

(c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b);

[...]

3. prin «stat membru gazdă» se înțelege statul membru în care se deplasează un cetățean al Uniunii în scopul de a-și exercita dreptul la liberă circulație și ședere.”

5 Capitolul III din directiva menționată, intitulat „Dreptul de ședere”, cuprinde articolele 6-15 din aceasta. Articolul 6 privește „[d]reptul de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni”.

6 Articolul 7 din Directiva 2004/38, intitulat „Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni”, are următorul cuprins:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care:

(a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau

(b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau

(c)

— sunt înscriși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă conform legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională, și

— dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în perioada de ședere sau

(d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la literele (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a), (b) sau (c).

(3) În sensul alineatului (1) litera (a), un cetățean al Uniunii care nu mai desfășoară o activitate salariată sau o activitate independentă își menține statutul de lucrător salariat sau de lucrător care desfășoară o activitate independentă în următoarele condiții:

(a) se află în incapacitate temporară de a munci, ca rezultat al unei boli sau al unui accident;

- (b) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a fost angajat pe o perioadă de peste un an, și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă;
- (c) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a îndeplinit un contract de muncă pe termen limitat, cu durata de sub un an, sau după ce a devenit șomer în mod involuntar în timpul primelor douăsprezece luni și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă. În acest caz, statutul de lucrător se menține pentru o perioadă de cel puțin șase luni;
- (d) începe un stagiul de formare profesională. Cu excepția cazului în care se află în șomaj involuntar, menținerea statutului de lucrător presupune ca pregătirea să aibă legătură cu activitatea profesională anterioară.

(4) Prin derogare de la dispozițiile alineatului (1) litera (d) și ale alineatului (2) de mai sus, numai soțul, partenerul înregistrat în înțelesul articolului 2 alineatul (2) litera (b) și copiii aflați în întreținere beneficiază de drept de ședere în calitate de membri de familie ai unui cetățean al Uniunii ce îndeplinește condițiile prevăzute la alineatul (1) litera (c) de mai sus. Articolul 3 alineatul (1) se aplică în cazul rudelor directe pe linie ascendentă aflate în întreținerea cetățeanului Uniunii, precum și celor ale soțului sau ale partenerului înregistrat.”

- 7 Articolul 12 din Directiva 2004/38, intitulat „Păstrarea dreptului de ședere de către membrii de familie în eventualitatea decesului sau plecării cetățeanului Uniunii”, prevede:

„(1) Fără a aduce atingere dispozițiilor celui de-al doilea paragraf, decesul sau plecarea cetățeanului Uniunii din statul membru gazdă nu afectează dreptul de ședere al membrilor săi de familie care au cetățenia unui stat membru.

Înainte de a dobândi dreptul de ședere permanentă, persoanele în cauză trebuie să îndeplinească condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) literele (a), (b), (c) sau (d).

(2) Fără a aduce atingere dispozițiilor celui de-al doilea paragraf, decesul cetățeanului Uniunii nu atrage după sine pierderea dreptului de ședere al membrilor săi de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care și-au avut reședința în statul membru gazdă în calitate de membri de familie timp de cel puțin un an înainte de decesul cetățeanului Uniunii.

Înainte de a dobândi dreptul de ședere permanentă, dreptul de ședere al persoanelor interesate rămâne supus obligației ca acestea să poată dovedi că desfășoară o activitate salariată sau independentă sau că au suficiente resurse pentru ele însele și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în perioada de ședere, și că dețin o asigurare medicală completă, valabilă în statul membru gazdă ori că sunt membri ai unei familii constituite deja în statul membru gazdă de către o persoană care satisface aceste cerințe. Resursele suficiente sunt definite la articolul 8 alineatul (4).

Membrii de familie menționați mai sus își mențin dreptul de ședere exclusiv cu titlu personal.

(3) Plecarea cetățeanului Uniunii din statul membru gazdă sau decesul acestuia nu atrage pierderea dreptului de ședere pentru copiii săi sau pentru părintele care are custodia acestor copii, indiferent de cetățenie, atât timp cât aceștia își au reședința în statul membru gazdă și sunt înscriși într-o instituție de învățământ pentru a studia acolo, până la terminarea studiilor.”

- 8 Sub titlul „Păstrarea dreptului de ședere de către membrii de familie în caz de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a parteneriatului înregistrat”, articolul 13 din Directiva 2004/38 prevede:

„(1) Fără a aduce atingere dispozițiilor celui de-al doilea paragraf, divorțul, anularea căsătoriei cetățeanului Uniunii sau încetarea parteneriatului înregistrat menționat la articolul 2 alineatul (2) litera (b) nu afectează dreptul de ședere al membrilor familiei sale care au cetățenia unui stat membru.

Înainte de a dobândi dreptul de ședere permanentă, persoanele interesate trebuie să îndeplinească condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) literele (a), (b), (c) sau (d).

(2) Fără a aduce atingere dispozițiilor celui de-al doilea paragraf, divorțul, anularea căsătoriei sau încetarea parteneriatului înregistrat menționat la articolul 2 punctul 2 litera (b) nu atrag după sine pierderea dreptului de ședere al membrilor familiei unui cetățean al Uniunii care nu sunt resortisanți ai unui stat membru în cazurile în care:

- (a) înainte de inițierea procedurilor judiciare de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a parteneriatului înregistrat, căsătoria sau parteneriatul înregistrat a durat cel puțin trei ani, din care cel puțin un an în statul membru gazdă, sau
- (b) prin acordul soților sau al partenerilor menționați la articolul 2 punctul 2 litera (b) ori prin hotărâre judecătorească, copiii cetățeanului Uniunii au fost încredințați soțului sau partenerului care nu are cetățenia unui stat membru sau
- (c) acest lucru este justificat de situații deosebit de dificile precum faptul de a fi fost victima violenței în familie în perioada în care căsătoria sau parteneriatul înregistrat era încă în vigoare sau
- (d) prin acordul soților sau al partenerilor menționați la articolul 2 punctul 2 litera (b) sau prin hotărâre judecătorească, soțul ori partenerul care nu are cetățenia unui stat membru are dreptul de vizitare a copilului minor, cu condiția ca instanța judecătorească să fi hotărât că vizitele trebuie să aibă loc în statul membru gazdă și atât timp cât sunt necesare.

Înainte de a dobândi dreptul de ședere permanentă, dreptul de ședere al persoanelor interesate rămâne supus obligației ca acestea să poată dovedi că desfășoară o activitate salariată sau independentă sau că au suficiente resurse pentru ele însele și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii lor, precum și că dețin o asigurare medicală completă, valabilă în statul membru gazdă, ori că sunt membri ai familiei constituite deja în statul membru gazdă de către o persoană care îndeplinește aceste cerințe. Resursele suficiente sunt definite la articolul 8 alineatul (4).

Membrii de familie menționați mai sus își mențin dreptul de ședere exclusiv cu titlu personal.”

- 9 În capitolul IV din Directiva 2004/38, intitulat „Dreptul de ședere permanentă”, articolul 16 din aceasta, intitulat la rândul lui „Regula generală pentru cetățenii Uniunii și pentru membrii familiilor acestora”, are următorul cuprins:

„(1) Cetățenii Uniunii care și-au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani dobândesc dreptul de ședere permanentă pe teritoriul acestuia. Acest drept nu face obiectul condițiilor prevăzute la capitolul III.

(2) Alineatul (1) se aplică și în cazul membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care și-au avut reședința legală împreună cu cetățeanul Uniunii în statul membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani.

(3) Continuitatea șederii nu este afectată de absențe temporare care nu depășesc un total de șase luni pe an sau de absențe de durată mai lungă în vederea îndeplinirii serviciului militar obligatoriu ori de o absență de maximum douăsprezece luni consecutive determinată de motive importante, precum sarcina și nașterea, boli grave, studiile sau formarea profesională ori detașarea în alt stat membru sau într-o țară terță.

(4) Odată dobândit, dreptul de ședere permanentă se pierde numai în cazul unei absențe din statul membru gazdă pe o perioadă care depășește doi ani consecutivi.”

10 Sub titlul „Derogări aplicabile lucrătorilor care și-au încetat activitatea în statul membru gazdă și membrilor familiilor acestora”, articolul 17 din directiva menționată prevede, în privința lucrătorilor respectivi și a membrilor familiilor acestora, acordarea, în anumite condiții, a unui drept de ședere permanentă în statul membru gazdă, înaintea încheierii unei perioade neîntrerupte de ședere de cinci ani.

11 În același capitol IV, articolul 18 din Directiva 2004/38, intitulat „Dobândirea dreptului de ședere permanentă de către membrii de familie care nu au cetățenia unui stat membru”, prevede:

„Fără a aduce atingere dispozițiilor articolului 17, membrii familiei unui cetățean al Uniunii menționați la articolul 12 alineatul (2) și la articolul 13 alineatul (2) care îndeplinesc condițiile prevăzute de acestea dobândesc dreptul de ședere permanentă după ce și-au avut reședința legală în statul membru gazdă pe o perioadă neîntreruptă de cinci ani.”

Legislația din Regatul Unit

12 Regulamentul din 2006 privind imigrarea (Spațiul Economic European) [Immigration (European Economic Area) Regulations 2006, denumit în continuare „Regulamentul din 2006”] a intrat în vigoare la 30 aprilie 2006 și urmărește punerea în aplicare, în dreptul Regatului Unit, a dispozițiilor Directivei 2004/38.

13 Articolul 10 din Regulamentul din 2006 prevede:

„(1) În sensul prezentului regulament, prin «membru de familie care și-a păstrat dreptul de ședere» se înțelege, sub rezerva alineatului (8), o persoană care îndeplinește condițiile prevăzute la alineatele (2), (3), (4) sau (5).

[...]

(5) O persoană îndeplinește condițiile prevăzute la prezentul alineat dacă:

(a) nu mai este membrul familiei unei persoane eligibile ca urmare a încetării căsătoriei sau a parteneriatului civil al persoanei eligibile menționate,

(b) la data încetării avea reședința în Regatul Unit în conformitate cu prezentul regulament,

(c) îndeplinește condițiile prevăzute la alineatul (6) și

(d) îndeplinește una dintre următoarele condiții:

(i) înainte de începerea procedurii care a condus la încetarea căsătoriei sau a parteneriatului civil, căsătoria sau parteneriatul civil a durat cel puțin trei ani și, în această perioadă, părțile la căsătorie sau la parteneriatul civil și-au avut reședința în Regatul Unit pentru o perioadă de cel puțin un an,

- (ii) fostului soț sau fostului partener civil al persoanei eligibile i-a fost încredințat un copil al persoanei eligibile,
- (iii) fostul soț sau fostul partener civil al persoanei eligibile beneficiază de un drept de vizită cu privire la un copil al persoanei eligibile cu vârsta mai mică de 18 ani, iar o instanță a dispus ca dreptul respectiv să fie exercitat în Regatul Unit sau
- (iv) situații deosebit de dificile impun menținerea dreptului de ședere al persoanei în Regatul Unit, precum faptul că ea însăși sau un alt membru de familie a fost victima unor violențe domestice în perioada în care căsătoria sau parteneriatul înregistrat era încă în vigoare.

(6) O persoană îndeplinește condițiile prevăzute la prezentul alineat dacă

- (a) nu este resortisantă a [Spațiului Economic European (SEE)], dar, dacă ar fi resortisantă a SEE, ar fi un lucrător care desfășoară activități salariate sau activități independente sau o persoană independentă din punct de vedere economic conform articolului 6 sau
- (b) este un membru al familiei unei persoane care intră sub incidența literei (a).

[...]"

14 Sub titlul „Drept de ședere permanentă”, articolul 15 din Regulamentul din 2006 prevede:

„(1) Următoarele persoane dobândesc un drept de ședere permanentă în Regatul Unit:

- (a) orice resortisant al SEE care a avut reședința în Regatul Unit în conformitate cu prezentul regulament pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani;
- (b) orice membru al familiei unui resortisant al SEE care nu este el însuși resortisant al SEE, dar care a avut reședința în Regatul Unit împreună cu resortisantul SEE în conformitate cu prezentul regulament pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani;
- (c) orice lucrător care desfășoară activități salariate sau activități independente care și-a încetat activitatea;
- (d) membrul familiei unui lucrător care desfășoară activități salariate sau activități independente care și-a încetat activitatea;
- (e) orice persoană care a fost membru al familiei unui lucrător care desfășoară activități salariate sau activități independente, dacă
 - (i) lucrătorul care desfășoară activități salariate sau activități independente a decedat,
 - (ii) membrul familiei își avea reședința împreună cu acesta imediat înainte de decesul său și
 - (iii) lucrătorul care desfășoară activități salariate sau activități independente a avut reședința în Regatul Unit pentru o perioadă neîntreruptă de cel puțin doi ani imediat înainte de decesul său sau dacă decesul este consecința unui accident de muncă sau a unei boli profesionale;
- (f) orice persoană care:
 - (i) a avut reședința în Regatul Unit în conformitate cu prezentul regulament pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani și

- (ii) care era, la sfârșitul perioadei menționate, un membru de familie care a păstrat dreptul de ședere.

(2) Odată dobândit, dreptul de ședere permanentă care rezultă din prezentul regulament nu se pierde decât în cazul unor absențe din Regatul Unit pentru o perioadă mai lungă de doi ani consecutivi.

[...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 15 Doamna Alarape și fiul acesteia, domnul Tijani, amândoi cetățeni nigerieni, s-au născut la 9 iulie 1970 și, respectiv, la 28 februarie 1988. După instalarea în Regatul Unit, aceștia au obținut, în luna iulie 2004 și în luna august 2005, un titlu de ședere în calitate de soț al unui resortisant al unui stat membru angajat pe teritoriul unui alt stat membru și, respectiv, de descendent cu vârsta mai mică de 21 de ani sau care se află în întreținere, expirarea titlurilor menționate fiind stabilită la 17 februarie 2009.
- 16 În cursul șederii în Regatul Unit, doamna Alarape a desfășurat o activitate independentă cu fracțiune de normă cu un venit lunar de aproximativ 1 600 GBP. Aceasta și-a plătit impozitele și contribuțiile sociale.
- 17 Domnul Tijani a urmat cursurile unei instituții de învățământ la zi de la sosirea sa în Regatul Unit, mai întâi la școală, iar apoi la London Metropolitan University și, în sfârșit, la London South Bank University. La data depunerii cererii de decizie preliminară la Curte, acesta a fost admis în mod formal la Universitatea din Edinburgh pentru a pregăti un doctorat. În principiu, el prevăzuse să locuiască în Edinburgh (Regatul Unit) pe perioada cursurilor. În cursul anilor 2006-2008, domnul Tijani a lucrat cu fracțiune de normă.
- 18 Printr-o decizie din 29 ianuarie 2010, Secretary of State a respins cererea recurenților din litigiul principal având ca obiect obținerea unui drept de ședere permanentă în Regatul Unit în temeiul Directivei 2004/38. La 16 februarie 2010, doamna Alarape a divorțat.
- 19 Acțiunea introdusă de recurenții din litigiul principal împotriva deciziei menționate a Secretary of State a fost respinsă de First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), din cauza faptului că aceștia din urmă nu dovediseră, în opinia instanței respective, că membrul familiei lor care este un cetățean al Uniunii exercitase în perioada în cauză în Regatul Unit drepturi care decurg din Tratatul CE, întrucât probele furnizate în această privință nu făceau dovada condiției de lucrător care desfășoară activități salariate a persoanei interesate decât pentru perioada cuprinsă între luna aprilie 2004 și luna aprilie 2006. De asemenea, instanța amintită a respins argumentația recurenților din litigiul principal potrivit căreia, pe de o parte, doamna Alarape ar fi dobândit dreptul la păstrarea dreptului de ședere după divorț și, pe de altă parte, dreptul fundamental al acestora la respectarea vieții private și de familie ar fi fost încălcat prin decizia de respingere respectivă.
- 20 În cadrul procedurii din apelul formulat la instanța de trimitere împotriva deciziei menționate pronunțate de First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), recurenții din litigiul principal au invocat pentru prima dată un argument întemeiat pe articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68.
- 21 Instanța de trimitere consideră că este posibil ca First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) să fi săvârșit o eroare de drept prin faptul că nu a analizat, în cauza în discuție în litigiul principal, eventuala incidență a articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68. În această privință, instanța de trimitere arată că o asemenea incidență ar fi trebuit să fie analizată din oficiu, astfel încât împrejurarea că articolul amintit nu a fost invocat în primă instanță de recurenții din litigiul principal nu este de natură să influențeze procedura.

22 În aceste context, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curtii următoarele întrebări preliminare:

- „1) Pentru ca un părinte să fie considerat «persoană care asigură în fapt îngrijirea» în vederea obținerii unui drept de ședere derivat din dreptul de acces la educație exercitat de un copil cu vârsta mai mare de 21 de ani în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 [...], este necesar ca acest copil:
 - (a) să se afle în întreținerea acestui părinte,
 - (b) să locuiască în locuința acestui părinte și
 - (c) să primească sprijin emoțional de la acest părinte?
- 2) În cazul în care, pentru a se putea prevala de un astfel de drept de ședere derivat, părintele nu trebuie să demonstreze îndeplinirea cumulativă a celor trei condiții enumerate mai sus, este suficient să demonstreze îndeplinirea doar a uneia sau a două dintre aceste condiții?
- 3) În ceea ce privește [prima întrebare litera (b)], se poate considera că un copil major care urmează cursurile unei instituții de învățământ continuă să locuiască împreună cu părintele sau cu părinții săi chiar dacă acesta locuiește departe de casă în timpul studiilor (cu excepția vacanțelor și a unor sfârșituri de săptămână ocazionale)?
- 4) În ceea ce privește [prima întrebare litera (c)], este necesar ca sprijinul emoțional acordat de părinte să aibă o anumită intensitate (și anume să existe o legătură apropiată sau să necesite prezența fizică) sau este suficient dacă acesta constă într-o legătură emoțională normală între părinte și copilul său major?
- 5) În cazul în care o persoană a beneficiat de un drept de ședere în Uniune în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 [...] pentru o perioadă neîntreruptă mai mare de cinci ani, acest drept de ședere poate constitui temeiul dobândirii unui drept de ședere permanentă conform capitolului IV din Directiva 2004/38 [...], intitulat «Dreptul de ședere permanentă», și al obținerii unui permis de ședere în temeiul articolului 19 din aceeași directivă?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la primele patru întrebări

- 23 Prin intermediul primelor patru întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească care sunt condițiile pe care trebuie să le îndeplinească părintele unui copil cu vârsta mai mare de 21 de ani care a avut acces la educație în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 pentru a continua să beneficieze de un drept de ședere derivat, conform aceluiași articol.
- 24 În primul rând, trebuie arătat că împlinirea vârstei majoratului nu produce niciun efect direct asupra drepturilor conferite copilului prin articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, astfel cum a fost interpretat de Curte, întrucât, având în vedere obiectul și finalitatea lor, atât dreptul de acces la educație consacrat la articolul respectiv, cât și dreptul de ședere aferent al copilului sunt aplicabile până când copilul își finalizează studiile (Hotărârea din 23 februarie 2010, Teixeira, C-480/08, Rep., p. I-1107, punctele 78 și 79).

- 25 Astfel, întrucât, potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții, domeniul de aplicare al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 include și studiile superioare, data la care copilul își finalizează studiile se poate situa în timp după împlinirea de către acesta a vârstei majoratului (a se vedea Hotărârea Teixeira, citată anterior, punctul 80 și jurisprudența citată).
- 26 În al doilea rând, în ceea ce privește dreptul de ședere derivat al părintelui, trebuie amintit că Curtea a statuat deja că, în cazul în care copiii beneficiază, în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68, de dreptul de a-și continua studiile în statul membru gazdă, în timp ce părinții care asigură îngrijirea lor riscă să își piardă dreptul de ședere, refuzul de a acorda acestor părinți posibilitatea de a locui în statul membru gazdă pe durata școlarizării copiilor lor ar putea fi de natură să îi priveze pe acești copii de un drept care le-a fost recunoscut de legiuitorul Uniunii (a se vedea Hotărârea din 23 februarie 2010, Ibrahim și Secretary of State for the Home Department, C-310/08, Rep., p. I-1065, punctul 30).
- 27 De asemenea, s-a statuat deja în sensul că faptul că părinții acestor copii au divorțat între timp, că numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii și că acest părinte nu mai este lucrător migrant în statul membru gazdă nu are niciun efect în această privință (a se vedea Hotărârea din 17 septembrie 2002, Baumbast și R, C-413/99, Rec., p. I-7091, punctul 63, precum și Hotărârea Ibrahim și Secretary of State for the Home Department, citată anterior, punctul 29).
- 28 În plus, în ceea ce privește dreptul de ședere derivat al unui părinte în îngrijirea căruia se afla un copil care a împlinit vârsta majoratului și care își exercită dreptul de a-și continua studiile în statul membru gazdă, Curtea a statuat deja că, deși acesta din urmă este, în principiu, prezumat a fi independent din punct de vedere economic, dreptul de ședere al părintelui menționat poate fi totuși prelungit dincolo de această vârstă în cazul în care copilul are nevoie în continuare de prezența și de îngrijirea acestui părinte pentru a-și putea continua și finaliza studiile. Este de competența instanței de trimitere să aprecieze dacă aceasta este efectiv situația în litigiul principal (a se vedea în acest sens Hotărârea Teixeira, citată anterior, punctul 86).
- 29 În schimb, în cazul în care beneficiarul dreptului de ședere în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 încetează să aibă nevoie de prezența și de îngrijirea părintelui în îngrijirea căruia se afla pentru a-și putea continua și finaliza studiile în statul membru gazdă, dreptul de ședere derivat al părintelui respectiv în acest stat încetează atunci când beneficiarul menționat împlinește vârsta majoratului (a se vedea în acest sens Hotărârea Teixeira, citată anterior, punctul 87).
- 30 Astfel cum a arătat avocatul general la punctele 35-37 din concluzii, problema dacă copilul major continuă sau nu continuă să aibă nevoie de prezența și de îngrijirea părintelui său pentru a-și continua și finaliza studiile este o chestiune de fapt a cărei apreciere revine numai instanței naționale. În această privință, instanța menționată va putea ține seama de circumstanțele și de indiciile proprii litigiului principal din care ar rezulta o necesitate reală, precum, printre altele, vârsta copilului, reședința în locuința familiei sau nevoia de susținere părintească pe plan financiar sau afectiv pentru a-și continua și a-și finaliza studiile.
- 31 În consecință, trebuie să se răspundă la primele patru întrebări că părintele unui copil care a împlinit vârsta majoratului și care a avut acces la educație în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 poate continua să beneficieze de un drept de ședere derivat, conform aceluiași articol, în cazul în care copilul are nevoie în continuare de prezența și de îngrijirea acestuia pentru a-și putea continua și finaliza studiile, aspect a cărui apreciere revine instanței de trimitere, ținând seama de ansamblul circumstanțelor din cauza cu care este sesizată.

Cu privire la a cincea întrebare

- 32 Prin intermediul celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă perioadele de ședere într-un stat membru gazdă efectuate de membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru în temeiul exclusiv al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 și fără a fi îndeplinite condițiile pentru a beneficia de un drept de ședere conform Directivei 2004/38 pot fi luate în considerare în vederea dobândirii de către membrii de familie respectivi a dreptului de ședere permanentă în sensul directivei menționate.
- 33 În această privință, trebuie arătat că Directiva 2004/38 privește două situații diferite în care membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru pot dobândi dreptul de ședere permanentă în sensul directivei amintite. Pe de o parte, potrivit articolului 16 alineatul (2) din directiva respectivă, membrii de familie menționați beneficiază de asemenea de dreptul de ședere permanentă prevăzut la alineatul (1) al acestui articol în cazul în care au avut reședința legală împreună cu cetățeanul amintit în statul membru gazdă pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani. Articolul 17 din aceeași directivă prevede, în anumite condiții, derogări aplicabile lucrătorilor care și-au încetat activitatea în statul membru gazdă și membrilor familiilor acestora. Pe de altă parte, potrivit articolului 18 din Directiva 2004/38, membrii familiei unui cetățean al Uniunii menționați la articolul 12 alineatul (2) și la articolul 13 alineatul (2) din aceasta care îndeplinesc condițiile prevăzute de dispozițiile respective dobândesc un drept de ședere permanentă după ce au avut reședința legală în statul membru gazdă pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani.
- 34 În vederea aplicării articolului 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38, este necesar să se constate că dobândirea dreptului de ședere permanentă de către membrii de familie ai cetățeanului Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru depinde în orice caz de faptul că, pe de o parte, cetățeanul respectiv îndeplinește el însuși condițiile prevăzute la articolul 16 alineatul (1) din directiva amintită și că, pe de altă parte, membrii menționați au avut reședința împreună cu acesta în perioada în cauză.
- 35 În ceea ce privește condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cetățeanul Uniunii, este necesar să se arate că, referitor la articolul 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38, Curtea a statuat deja, după ce a analizat obiectivele, precum și contextul global și specific în care se înscrie această directivă, că prin noțiunea de ședere legală pe care o implică expresia „și-au avut reședința legală” din dispoziția respectivă trebuie să se înțeleagă o ședere în conformitate cu condițiile prevăzute de aceeași directivă, în special cu cele prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din aceasta, și că, în consecință, o ședere în conformitate cu dreptul unui stat membru, dar care nu îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) amintit, nu poate fi considerată o ședere „legală” în sensul articolului 16 alineatul (1) menționat (Hotărârea din 21 decembrie 2011, Ziolkowski și Szeja, C-424/10 și C-425/10, Rep., p. I-14035, punctele 46 și 47).
- 36 În ceea ce privește dobândirea dreptului de ședere permanentă de către membrii de familie ai cetățeanului Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru, obligația, amintită la punctul 34 din prezenta hotărâre, de a avea reședința împreună cu cetățeanul respectiv în statul membru gazdă în perioada în cauză implică existența necesară și concomitentă în beneficiul acestora a unui drept de ședere în temeiul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, în calitate de membri de familie care însoțesc ori se alătură cetățeanului menționat.
- 37 În consecință, în vederea dobândirii dreptului de ședere permanentă de către membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru, în temeiul articolului 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38, numai perioadele de ședere a membrilor respectivi care îndeplinesc condiția prevăzută la articolul 7 alineatul (2) din aceasta pot fi luate în considerare.
- 38 De asemenea, prin faptul că face trimitere la articolul 12 alineatul (2) și la articolul 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38, articolul 18 din această directivă delimitează dreptul de ședere permanentă la care se referă, având în vedere că, pe de o parte, de un astfel de drept de ședere nu beneficiază decât

membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru și al căror drept de ședere este menținut în caz de deces al cetățeanului respectiv, de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a parteneriatului înregistrat și că, pe de altă parte, dreptul de ședere menționat este supus condiției ca persoanele interesate să poată dovedi ele însele, înainte de dobândirea dreptului de ședere permanentă, că îndeplinesc aceleași condiții precum cele prevăzute la articolul 7 alineatul (1) litera (a), (b) sau (d) din Directiva 2004/38.

- 39 În consecință, numai perioadele de ședere care îndeplinesc condițiile prevăzute de Directiva 2004/38 pot fi luate în considerare în vederea dobândirii de către membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru a dreptului de ședere permanentă în sensul acestei directive.
- 40 Prin urmare, împrejurarea că membrul familiei unui cetățean al Uniunii care nu are cetățenia unui stat membru a avut reședința într-un stat membru în temeiul exclusiv al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 nu poate produce niciun efect cu privire la dobândirea dreptului de ședere permanentă în sensul Directivei 2004/38.
- 41 O astfel de concluzie nu poate fi repusă în discuție de constatarea efectuată în Hotărârea din 7 octombrie 2010, Lassal (C-162/09, Rep., p. I-9217), potrivit căreia perioadele de ședere neîntreruptă de cinci ani încheiate înainte de data transpunerii Directivei 2004/38 în statul membru în cauză, conform unor instrumente de drept al Uniunii anterioare datei respective, trebuie să fie luate în considerare în scopul dobândirii dreptului de ședere permanentă în temeiul articolului 16 alineatul (1) din această directivă.
- 42 Astfel, în primul rând, după cum reiese din cuprinsul punctelor 33-39 din prezenta hotărâre, numai perioadele de ședere care îndeplinesc condițiile prevăzute de Directiva 2004/38 pot fi luate în considerare în scopul dobândirii de către membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru a dreptului de ședere permanentă în sensul acestei directive.
- 43 În al doilea rând, trebuie arătat că, în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Lassal, citată anterior, calitatea de „lucrător” a persoanei interesate în sensul dreptului Uniunii și, prin urmare, faptul că aceasta îndeplinea condiția prevăzută la articolul 7 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2004/38 nu au făcut obiectul unei discuții.
- 44 Desigur, este adevărat că, întrucât cea mai mare parte din perioadele de ședere a persoanei interesate în statul membru în cauză erau anterioare Directivei 2004/38, perioadele menționate nu puteau fi efectuate decât „conform unor instrumente de drept al Uniunii anterioare” acesteia. O astfel de formulare din Hotărârea Lassal, citată anterior, trebuie înțeleasă în contextul întrebărilor adresate de instanța de trimitere, care nu priveau condițiile materiale ale șederii legale în sensul articolului 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38, ci modul în care trebuiau luate în considerare perioadele de ședere care îndeplineau condițiile respective efectuate anterior datei transpunerii directivei menționate în acel stat membru.
- 45 În schimb, noțiunea de ședere legală pe care o implică termenii „care și-au avut reședința legală”, care figurează la articolul 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38, nu a fost analizată pentru prima oară decât în Hotărârea Ziolkowski și Szeja, citată anterior.
- 46 În plus, trebuie amintit că Directiva 2004/38, pe de o parte, are drept scop remedierea unei abordări sectoriale și fragmentate a dreptului la liberă circulație și ședere în scopul facilitării exercitării acestui drept prin elaborarea unui singur act legislativ care să codifice și să revizuiască instrumentele dreptului Uniunii anterioare acestei directive și, pe de altă parte, a prevăzut un sistem gradual în ceea ce privește dreptul de ședere în statul membru gazdă, care, preluând în esență etapele și condițiile prevăzute în diferitele instrumente ale dreptului Uniunii și în jurisprudența anterioară acestei directive, conduce la dreptul de ședere permanentă (a se vedea Hotărârea Ziolkowski și Szeja, citată anterior, punctele 37 și 38).

- 47 Astfel, termenii „instrumente de drept al Uniunii anterioare” Directivei 2004/38, despre care este vorba la punctul 40 din Hotărârea Lassal, citată anterior, trebuie înțeleși ca raportându-se la instrumentele pe care le-a codificat, le-a revizuit și le-a abrogat directiva respectivă, iar nu la cele care, precum articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, nu au fost afectate de aceasta.
- 48 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la a cincea întrebare că perioadele de ședere într-un stat membru gazdă efectuate de membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru în temeiul exclusiv al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 și fără a fi îndeplinite condițiile pentru a beneficia de un drept de ședere conform Directivei 2004/38 nu pot fi luate în considerare în scopul dobândirii de către membrii de familie respectivi a dreptului de ședere permanentă în sensul acesteia.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 49 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

- 1) **Părintele unui copil care a împlinit vârsta majoratului și care a avut acces la educație în temeiul articolului 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității, astfel cum a fost modificat prin Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004, poate continua să beneficieze de un drept de ședere derivat, conform aceluiași articol, în cazul în care copilul are nevoie în continuare de prezența și de îngrijirea acestuia pentru a-și putea continua și finaliza studiile, aspect a cărui apreciere revine instanței de trimitere, ținând seama de ansamblul circumstanțelor din cauza cu care este sesizată.**
- 2) **Perioadele de ședere într-un stat membru gazdă efectuate de membrii familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru în temeiul exclusiv al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68, astfel cum a fost modificat prin Directiva 2004/38/CE, și fără a fi îndeplinite condițiile pentru a beneficia de un drept de ședere conform directivei menționate nu pot fi luate în considerare în scopul dobândirii de către membrii de familie respectivi a dreptului de ședere permanentă în sensul acesteia.**

Semnături